

Problemi u ponašanju djevojaka

Krajnik, Barbara

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:048472>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-16**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Barbara Krajnik

PROBLEMI U PONAŠANJU DJEVOJAKA

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Barbara Krajnik

PROBLEMI U PONAŠANJU DJEVOJAKA

ZAVRŠNI RAD

Prof. dr. sc. Marina Ajduković

Zagreb, 2022.

SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
2. Zaštitni i rizični čimbenici	2
3. Internalizirani i eksternalizirani problemi u ponašanju	3
4. Rodna perspektiva	4
4.1. Problemi u ponašanju djevojaka.....	6
5. Preventivni programi i tretmanske intervencije.....	8
5.1. Prikaz metode treninga socijalnih vještina	10
5.1.1. Odgojni dom Bedekovčina	10
5.1.2. Prikaz programa „Socijalno vješta djevojka – trening socijalnih vještina za djevojke s problemima u ponašanju“	11
6. Zaključak.....	16
7. Literatura.....	18

Problemi u ponašanju djevojaka

Sažetak:

Osnovni cilj rada je prikazati probleme u ponašanju djevojaka kao fenomenom i dati uvid u to zbog čega su oni još uvijek nedovoljno istraženi u Republici Hrvatskoj. Proučavajući već postojeća istraživanja i radove dati će se uvid u tipologiju problema u ponašanju te što su i koji su zaštitni i rizični čimbenici za nastanak, odnosno prevenciju problema u ponašanju. Još jedno veliko područje koje se istražuje jest pitanje rodne perspektive, odnosno kako se problemi u ponašanju djevojaka razlikuju od problema u ponašanju mladića. Osim razlika, pružit će se kratki pregled o tome koji su problemi učestaliji kod djevojaka, a koji kod mladića. Na kraju će se ukratko objasniti važnost preventivnih programa i intervencije te će se dati detaljniji uvid u primjenu metode treninga socijalnih vještina, koji je proveden na djevojkama s problemima u ponašanju koje su smještene u Odgojnom domu Bedekovčina.

Ključne riječi: problemi u ponašanju djevojaka; zaštitni i rizični čimbenici; rodna perspektiva; trening socijalnih vještina

Biheavioral problems of female adolescents

Abstract:

The main goal of this paper is to acquaint readers with behavioral problems as a phenomenon and to give insight into why behavioral problems are still an insufficiently researched topic in Croatia. By studying already existing research and works we will explore the typology of behavioral problems as well as what the protective and risk factors are for the occurrence or prevention of behavioral problems. Another avenue of the research is the issue of gender perspective, that is, how behavioral problems in girls differ from those of boys their age. In addition to the differences, a brief overview will be provided on which problems are more common in girls and which when it comes to boys. Finally, the importance of prevention programs and interventions will be briefly explained, which will provide detailed information on the application of social skills training

methods, which has been tested on girls with behavioral problems who are accommodated in the Bedekovčina Educational Home.

Keywords: behavioral problems with adolescent girls; protective and risk factors; gender perspective; social skills training

Izjava o autorstvu rada

Ovime potvrđujem da sam osobno napisala rad: *Problemi u ponašanju djevojaka* i da sam njegova autorica. Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (bilo da su u pitanju mrežni izvori, udžbenici, knjige, znanstveni, stručni ili popularni članci) u radu su jasno označeni kao takvi te adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Barbara Krajnik

Datum: 23.09.2022.

1. Uvod

„Problemi u ponašanju“ je termin koji predstavlja naziv za sva ona ponašanja psihološkog, pedagoškog, biološkog ili socijalnog nastanka kojima osoba u značajnoj mjeri odstupa od ponašanja koje je primjereno dobi, kulturnim i etičkim normama, situaciji, te opasno ili štetno utječe na sebe i/ili druge pojedince ili pak cjelinu (Koller-Trbović i sur., 2011., 13; prema Vlah, 2013). Uz to, osobe sa problemima u ponašanju međusobno se razlikuju u samoprocjeni vlastitog ponašanja. Termin „problemi u ponašanju“ zamijenio je ranije korišteni termin „poremećaji u ponašanju“ zbog toga što se smatra da je manje stigmatizirajući za korisnike (Vlah, 2013).

Kada se govori o problemima u ponašanju, važno je spomenuti i zaštitne i rizične čimbenike. Zaštitni čimbenici su svi oni resursi koji smanjuju rizik od nastanka i razvijanja problema u ponašanju i sprječavaju daljnje pogoršanje (Đuran, 2020), dok su rizični čimbenici oni čimbenici, karakteristike ili opasnosti koji su prisutni kod nekog određenog pojedinca da baš taj pojedinac, a ne netko drugi, razvije poremećaje/probleme u ponašanju (Bašić, 2009.; prema Nikčević-Milković i Rupčić, 2014). Uz to će se dati i kratki pregled i primjeri eksternaliziranih i internaliziranih problema u ponašanju.

Možemo reći kako je spol djeteta vrlo važna odrednica roditeljskog ponašanja te se razlikuju u tome koliko su uključeni u aktivnosti i odgoj djeteta (Macuka, 2007.). Upravo se zbog toga, ali i zbog drugih faktora koji će biti navedeni kasnije u tekstu, drugačije gleda na probleme u ponašanju djevojaka u odnosu na probleme u ponašanju mladića. Iako je razlika prilično jasna, još uvijek se veliki broj istraživanja fokusira samo na jednu perspektivu, to jest dolazi do generaliziranja te se automatski djevojke s problemima u ponašanju gleda kao da su izjednačene s mladićima s problemima u ponašanju.

Uz činjenicu da u Republici Hrvatskoj ne postoji veliki broj istraživanja i radova na temu djevojaka s problemima u ponašanju (Ćosić, 2016), javlja se i mala zastupljenost djevojaka s problemima u ponašanju u sustavu intervencije za djecu i mlade (Jeđud Borić, 2012).

2. Zaštitni i rizični čimbenici

Kod djevojaka s problemima u ponašanju, ali i mladih s problemima u ponašanju općenito, naglasak se treba staviti na snage, zaštitne čimbenike i resurse, te se ti aspekti ne smiju zanemarivati od strane istraživača i stručnjaka (Đuran, 2020). Te jake snage nazivaju se zaštitnim čimbenicima, a oni predstavljaju one čimbenike koji smanjuju učestalost pojavljivanja problema u ponašanju, odnosno uspoređuju učinke izloženosti čimbenicima rizika (Bašić, 2009.; prema Nikčević-Milković i Rupčić, 2014). Kod zaštitnih čimbenika vrlo je bitno istaknuti važnost roditeljskog pozitivnog odnosa prema djeci, u koji spadaju podrška, toplina i umjerena doza nadzora u prevenciji problema (Macuka, 2007).

Rizični čimbenici predstavljaju one prisutne čimbenike, karakteristike ili opasnosti kod određenog pojedinca da baš taj pojedinac, a ne netko drugi, razvije poremećaje/probleme u ponašanju. U rizične čimbenike mogu spadati primjerice bježanje iz škole, konzumacija alkohola, autoagresivna ponašanja (Bašić, 2009.; prema Nikčević-Milković i Rupčić, 2014).

Neki od faktora koji vode problemima u ponašanju, a kasnije i delinkvenciji, su asocijalno ponašanje, vršnjaci, stavovi i osobnost, ali u te faktore moraju se svakako ubrojiti i obitelj, obrazovanje (odnos sa školom i prema školi) i napad, odnosno nasilje (Hubbard i Pratt, 2002). Hubbard i Pratt (2002; prema Ćosić, 2016) također navode da djevojke s problemima u ponašanju imaju slične rizične čimbenike poput mladića, u što spadaju nasilje u obitelji, disfunkcionalne obitelji, teškoće u obrazovanju, problemi ovisnosti, druženje s antisocijalnim vršnjacima, antisocijalna osobnost i antisocijalno ponašanje te navode kako se djevojke i mladići razlikuju s obzirom na potrebe i rizike. Williams, Ayers i Arthur (1997.; prema Nikčević-Milković i Rupčić, 2014.) kategoriziraju rizične čimbenike prema sljedećim područjima: biološko/genetski čimbenici rizika; čimbenici vezani za školu; individualni i vršnjački čimbenici; obiteljski rizični čimbenici te rizični čimbenici u zajednici. Iz toga se može zaključiti da su zaštitni čimbenici također ovi nabrojani, ali onda kada se na njih umjesto s negativne, gleda s pozitivne strane.

Ćosić (2016.) u svom radu navodi nekoliko autora (Spence, 2003; Maag, 2005; Greshman, Van, Cook, 2006) koji smatraju da je jedan od rizika za probleme mentalnog zdravlja, ali i manifestiranja problema u ponašanju svakako nerazvijenost socijalnih vještina, koja vodi i do

teškoća kod uspostavljanja i održavanja odnosa s osobama iz svoje okoline, što se odnosi i na vršnjake, ali i na odrasle osobe.

Jenson i Howard (1990.) navode da manjak socijalnih i kognitivnih vještina pridonosi tome da se osoba uključi u antisocijalna ponašanja, odnosno navode da prema brojnim istraživanjima (Fredman i sur. 1978; Gaffney, McFail, 1981; Spence, 1981; Gaffney, 1984; sve prema Ćosić, 2016) postoji povezanost uključenosti u neadekvatna socijalna ponašanja i nedostatka socijalnih vještina. Također navode da se mladi sa problemima u ponašanju od svojih vršnjaka (koji nemaju probleme u ponašanju) razlikuju u nižoj razini socijalne kompetencije, većoj razini anksioznosti te manjku samopoštovanja.

3. Internalizirani i eksternalizirani problemi u ponašanju

Internalizirani problemi su pretjerano kontrolirajuća ponašanja u koja spadaju depresivna raspoloženja, somatske pritužbe i povlačenje u sebe, dok su eksternalizirani problemi nedovoljno kontrolirana ponašanja u koja spadaju delinkventna i agresivna ponašanja (Macuka, 2007). U priručniku DSM-IV kod eksternaliziranih poremećaja navode se primjerice uništavanje imovine, bježanje iz škole, rana seksualna aktivnost, antisocijalna i agresivna ponašanja, a u internalizirane probleme ponašanja poput zabrinutosti, anksioznosti, reakcija na panike i slično. Kada se radi o internaliziranim problemima, onda pate sama djeca, a kod eksternaliziranih problema dijete svoj problem iznosi van kroz na primjer odnos s društvom. Eksternalizirani problemi češće se pojavljuju kod dječaka, a internalizirani kod djevojčica (Brajša-Žganes, 2002; Achenbach i Rescorla, 2001; prema Macuka 2007).

Macuka (2007) je na temelju svog istraživanja došla do uvida u to kako će se subjektivan doživljaj majčinog nadzora nepovoljno odraziti na djetetov razvoj, a majčin nadzor povezan je sa internaliziranim i eksternaliziranim problemima kod djece. Majčino neprihvatanje i odbacivanje je prediktor za objašnjenje eksternaliziranih problema kod djece. To se može povezati sa činjenicom da je u periodu rane adolescencije u regulaciji emocija i ponašanja izrazito važna percepcija vlastite autonomije, posebno od strane majke. Na temelju ovih saznanja možemo jasno vidjeti koliko je obitelj, odnosno koliko su roditelji jak zaštitni/rizični faktor, zbog toga što se od samog djetinjstva mogu početi javljati problemi u ponašanju, ali i razni drugi problemi.

Proučavajući literaturu Žižak (2003) navodi da se kod mladih s eksternaliziranim problemima u ponašanju radi o nedostatku nekih vještina kao što su: traženje dozvole, samokontrola, dogovaranje i pregovaranje, izbjegavanje problemnih situacija, postavljanje ciljeva i koncentracija na zadatak, percepcija situacije, razumijevanja osjećaja (i vlastitih i tuđih), nošenje s ljutnjom (vlastitom i tuđom), dijeljenje, slušanje i ispričavanje. Žižak navodi i nedostatke kod mladih s internaliziranim problemima u ponašanju: sudjelovanje, nošenje sa strahom, uspostavljanje i održavanje razgovora, donošenje odluka, nošenje s isključenošću, nošenje s pritiskom grupe i vršnjačkim nagovaranjem, nošenje s dvostrukim porukama, izražavanje i primanje komplimenata, nošenje s neuspjehom i ispričavanje i davanje uputa.

4. Rodna perspektiva

Djevojke i dječaci su kroz socijalizaciju naučeni da se međusobno razlikuju (Goodkind, 2005), a kao što je različit proces socijalizacije kod djevojaka i mladića, tako je različit i njihov proces individualizacije (Branica, 2004).

Na rod se gleda kao na društveni kontekst, dok je spol biološka datost (Branica, 2004), a spolne se uloge uče od najranijeg djetinjstva (Mejovšek i Ban, 1986). Nadalje, od djevojaka se, za razliku od dječaka, očekuje veća submisivnost prema socijalnim standardima ponašanja.

Spolne razlike u problemima u ponašanju manje su izražene kod mlađe djece, ali postaju sve veće u kasnijoj dobi, te utjecaj socijalizacije ima ulogu kod razvoja određenih problema kod djevojčica i dječaka (Hopa, 1995; Zahn-Waxler i sur., 2000; prema Macuka, 2007). Roditelji su većinom manje tolerantni prema ljutnji i lošem ponašanju djevojaka i imaju visoka očekivanja od njih što se tiče zrelog interpersonalnog ponašanja te često ne prihvaćaju njihovo asertivno ponašanje (Zahn-Waxler i sur., 2000; prema Macuka, 2007). Roditelji se uglavnom različito odnose prema djevojčicama i dječacima, odnosno spol djeteta je važna odrednica ponašanja očeva i majki (Macuka, 2007). Na temelju istraživanja o ulozi dječje percepcije roditeljskog ponašanja u objašnjenju internaliziranih i eksternaliziranih problema, Macuka (2007) dolazi do zaključka da djevojke više prihvaćanja doživljavaju od majke, a dječaci doživljavaju više psihološke kontrole od strane majke i oca.

Chamberlain i Moore (2002) navode kako se ne može usporediti odnos prema maloljetnim djevojkama i maloljetnim dječacima u sustavu pravosuđa, te da istraživanja (Chesney-Lind, 1999)

pokazuju da se prema djevojkama odnosi grublje za neka manje ozbiljna djela, ili ih se pak ignorira, odnosno zaštićuje.

Žižak i sur. (2010.) navode da su prediktori za negativne socijalizacijske ishode, a i probleme u ponašanju, različiti za djevojčice i dječake. Poznato je da se problemi u ponašanju djevojaka javljaju kasnije nego kod dječaka, uglavnom na početku adolescencije kada se još izgrađuje identitet. Problemi se najčešće javljaju u obliku internaliziranih poremećaja, i to problemi hranjenja, depresivnost i suicidalne misli. Dječaci, za razliku od djevojčica, s problemima u ponašanju počinju prije desete godine života i to su najčešće problemi sa školskim postignućima (niska postignuća) i problemi kod učenja (Forgey, 2000., prema Žižak i sur., 2010).

Kako navode Sharkey i sur. (2003.), većina radova i procjena rizika bazira se na podacima koji su prikupljeni od muških ispitanika, pa se ti rezultati onda primjenjuju i na mušku, ali i na žensku populaciju. Uz to, Forgey (2010.) govori kako se kroz istraživanja zaključuje da dječaci razvijaju antisocijalna ponašanja prema linearnom, a djevojčice prema diskontinuiranom modelu. To znači da se kod dječaka postupno javljaju i razvijaju ponašanja koja su odstupajuća ponašajno i emocionalno, uz povećavanje njihova intenziteta i složenosti, a kod djevojaka su takva ponašanja prilično skokovita, odnosno nisu linearna. Žižak i suradnici (2010.) navode da bi se mogao očekivati porast preventivnih i tretmanskih programa namijenjenih ženskoj populaciji, ali i općenito porast interesa za samo istraživanje obilježja ženske populacije, do čijeg zaključka dolazi temeljem nekih novih istraživanja (Holsinger, Belknap i Sutherland, 1999; Larzelere i sur., 2004; Chesney-Lind, Morash i Stevens, 2008) koja navode kako se vidi porast maloljetnih ženskih osoba koje su rizičnog ponašanja.

Smatramo kako je ovdje važno spomenuti i da se školski neuspjeh u mlađoj dobi može javiti kao prethodnik antisocijalnog ponašanja (Bašić i Kranželić-Tavra, 2004.; prema Jeđud i Lebedina-Manzoni, 2008.), ali isto tako da djeca s ne tako dobrom obiteljskom situacijom, ali koja pohađaju školu u kojoj su učitelji dobri i brižni, mogu steći otpornost koju nisu stekli u vlastitoj obitelji (Kranželić-Tavra i Bašić, 2005.; prema Jeđud i Lebedina-Manzoni, 2008). Ovdje se dakle jasno daje do znanja koliko sustav obrazovanja može biti značaj u prevenciji razvoja problema u ponašanju, odnosno koliko je škola važna kao zaštitni čimbenik za razvoj problema u ponašanju.

Đuran (2020.) je provela istraživanje o zaštitnim čimbenicima i zadovoljstvu životom kod mladih s problemima u ponašanju te se i u njenim rezultatima istraživanja mogu razabrati jasne

razlike s obzirom na spol. Naime, rezultati istraživanja pokazuju da mladići s problemima u ponašanju pokazuju višu razinu generalne samoefikasnosti, procjenjuju više zaštitnih čimbenika na nekim razinama u obitelji, zadovoljniji su životom u cjelini i po domenama.

4.1. Problemi u ponašanju djevojaka

Djevojke s problemima u ponašanju predstavljaju populaciju koja je izuzetno složena (Žižak i sur., 2010) zbog toga što put k antisocijalnom ponašanju i problemima u ponašanju kod djevojaka nije toliko dobro shvaćen kao kod dječaka (Chamberlain i Moore, 2002). Kada se radi o djevojkama s problemima u ponašanju, u obzir se mora uzeti pristup temeljen na feminističkim istraživanjima i teorijama gdje su sudionice žene i u kojem se uvažavaju razlike djevojaka od mladića. Takav pristup fokusiran je na objašnjavanje ozbiljnosti i porasta delinkvencije od strane djevojaka te se u pristupu također naglašava jedinstvenost iskustva djevojaka. Navedeno znači da su djevojkama potrebni drugačiji programi i usluge, a ne posve isti kao i za mladiće, pa im je potrebna i drugačija procjena potreba i rizika (Jeđud Borić, 2012).

Bloom i Covington (2001; prema Ćosić, 2016) govore o „profilu“ djevojaka s problemima u ponašanju, i u taj profil spadaju: nefunkcionalne i rizične obitelji, povijest viktimizacije, problemi sa mentalnim zdravljem, neuspjeh vezan uz školu, zlouporaba sredstava ovisnosti, nezdravi odnosi s vršnjacima, rizično seksualno ponašanje i bježanje od kuće.

Djevojke s problemima u ponašanju najčešće imaju iskustva sa teškom obiteljskom situacijom te se kao najčešći razlog kršenja zakona navodi loš odnos s roditeljima. Uz to, obilježja djevojaka s problemima u ponašanju su i iskustvo traume, školski neuspjeh, nepripremljenost za samostalan život te pitanja vezana uz upuštanje u prerane seksualne odnose i seksualne odnose sa starijim muškarcima (Chesney-Lind, Morash i Stevens, 2008). Djevojke zbog loše obiteljske situacije češće bježe od kuće, zbog toga se ispisuju iz škole, i općenito na svoj odnos s roditeljima gledaju kao na nešto loše, nešto negativno. Djevojke također češće imaju iskustva s bilo kojim oblikom nasilja, bilo da je to od strane člana obitelji ili neke druge osobe, te češće uzimaju sredstva ovisnosti (droga, alkohol) kako bi se nosile sa depresijom ili zbog utjecaja intimnog partnera (Holsinger i sur., 1999).

Ćosić (2016.) u svom radu koji se bazira na djevojkama s problemima u ponašanju u Odgojnom domu Bedekovčina navodi i da su kod djevojaka vidljivi neki specifični problemi, u što spadaju:

teškoće u nošenju s emocijama, problemi u odnosu s partnerom, problemi samokontrole, teškoće kod izražavanja vlastitih potreba, narušeni odnosi između djevojaka, teškoće u ostvarivanju kvalitetne komunikacije, teškoće u izražavanju vlastitih potreba i potreba za pozitivnim modelima i pažnjom.

Sanger, Maag Spilker (2006) navode da su istraživanja pokazala povezanost komunikacijskih i jezičnih teškoća sa ponašajnim i emocionalnim problemima kod djevojaka s problemima u ponašanju. Uz to, navode da su nedostaci socijalnih vještina i ponašajni problemi dva najistaknutija problema s kojima se susreću djevojke s problemima u ponašanju

Djevojke s problemima u ponašanju se od mladića ističu u tome što se kao njihova posebnost rizičnosti ističe snažna povezanost delinkventnog ponašanja i viktimizacije (Bloom, Covington; Chesney-Lind, Sheldon, 2004; sve prema Ćosić, 2016). Nadalje, kod djevojaka s problemima u ponašanju postoji veliki problem niskog samopoštovanja, imaju veliku potrebu za podrškom u odnosima i pozitivnim utjecajem te je njihov način nošenja s viktimizacijom bježanje od kuće i agresivno ponašanje (Chesney-Lind i Sheldon, 2004; prema Ćosić, 2016).

Gledajući rezultate istraživanja koje je 2010. provela Jeđud, može se zaključiti da djevojke s problemima u ponašanju u institucionalnom tretmanu manifestiraju višestruke eksternalizirane i internalizirane probleme. Problemi koji se javljaju na području ličnosti i emocija su: depresivnost, emocionalna nezrelost i povodljivost. Pod obiteljske probleme spadaju: neadekvatni odnosi, traume i seksualno zlostavljanje, a u područje školovanja i obrazovanja: nezainteresiranost i otpor. Uz to, javljaju se i problemi drugih područja kao što su: slaba kontrola impulsa, agresivnost, skitnja, laganje, neadekvatan odnos prema suprotnom spolu, ovisnosti i slično.

Udio djevojaka s problemima u ponašanju u institucionalnom tretmanu je manji nego od udjela mladića, ali djevojke s problemima u ponašanju nikako ne smiju biti zanemarene zbog toga jer njihovi problemi nisu zanemarivi. Uz to, problemi u ponašanju djevojaka teže se i sporije otkrivaju i djevojke se zapravo smatra rizičnima tek onda kada su problemi došli do krajnje granice, naravno u negativnom smislu. Sustav sporije reagira na probleme u ponašanju djevojaka zbog toga što su one usmjerene na to da štetu čine same sebi, a ne da čine kaznena djela, kao što to čine mladići s problemima u ponašanju (Jeđud, 2010).

Kada se govori o tretmanskim potrebama djevojaka s problemima u ponašanju, to se uglavnom odnosi na sadržaje kojima djevojke jačaju svoje samopoštovanje i uspostavljanje odnosa s drugima, razvijaju socijalne vještine i rade na proradi iskustava traume i viktimizacije. Uz to se naglašava i aktivno sudjelovanje djevojaka s problemima u ponašanju u kreiranju programa, uvažavanje rodni specifičnosti te fleksibilnost, a sve to pridonosi tome da se razviju programi koji su kreirani specifično za djevojke s problemima u ponašanju (Ćosić, 2016).

5. Preventivni programi i tretmanske intervencije

Tretman, odnosno tretmanske intervencije sustav su mjera i aktivnosti usmjerenih na redukcija rizika i simptoma pojedinca, a svrha tretmana je postizanje pozitivnih socijalno poželjnih i individualnih promjena kod pojedinca u njegovom okruženju. Za ostvarivanje navedene svrhe tretmana potrebna je procjena rizika, odnosno potreba, procjena tretmanskih potreba te potencijala osobe. (Žižak, 2010; prema Ćosić, 2016). Tretman u instituciji zahtijeva organiziranje grupnih, individualnih i drugih metoda rada zbog toga da se odgovori na potrebe korisnika, odnosno potrebe djevojaka s problemima u ponašanju, ali nažalost specijalizirani tretmanski programi koji su usmjereni na potrebe djevojaka su rijetki (Ćosić, 2016).

Tretmanom je bitno obuhvatiti i roditelje, paralelno realizirati socijalno-zaštitne intervencije u obitelji, a sam tretman treba se temeljiti na individualnom savjetovanju i specijaliziranim grupnim programima. Uz to je potrebno organizirati pomoć u učenju i osigurati visoko strukturirano, zaštićujuće, sigurno i humano okruženje. Tretman je potrebno utemeljiti na individualnom savjetovanju/terapiji, ali i raditi kroz specijalizirane grupne tretmane (Žižak i sur., 2010).

Za maloljetne djevojke s problemima u ponašanju potrebna je individualizacija osobnog razvoja temeljem potencijala, instrukcije, osposobljavanje za učenje i kontinuirana pomoć u učenju, mijenjanje stavova i ponašanja kroz specifične grupne programe, kao što je na primjer učenje različitih vještina, organizacija slobodnog vremena te neizostavna podrška roditeljima (Žižak i sur., 2010). Kada se radi o djevojkama s problemima u ponašanju, potrebno je gledati njihove specifične potrebe i kreirati intervencije specifično namijenjene za djevojke s problemima u ponašanju (Ćosić, 2016).

Djevojke s problemima u ponašanju manifestiraju probleme na gotovo svim područjima, odnosno u području zadovoljstva životom, samoeфикаsnosti, obiteljskim zaštitnim čimbenicima, te su njihovi problemi mnogo ozbiljniji od problema mladića. Upravo je zbog toga potrebno početi s osnaživanjem djevojaka u pravo vrijeme putem preventivnih programa, ali je isto tako potrebno adekvatnije odgovoriti na njihove potrebe koje se javljaju u sklopu tretmana (Đuran, 2020).

Koller Trbović i Žižak (2012) u svom su istraživanju o višestrukoj perspektivi o problemima u ponašanju došle do zaključka da postoji jako malo povjerenja u sustav intervencije u Hrvatskoj te da se najviše pesimizma može naći u učiteljima, novinarima, političarima te skupinama stručnjaka. Pesimizam se javlja kao odgovor na neorganiziranost u društvu, neprepoznavanje problema u ponašanju kao društvenog problema, neprepoznavanju mladih kao prioriteta u društvu i slično. Upravo bi zbog toga intervencije trebale biti usmjerene na više komponenata, od kojih su najvažnije svakako pojedinac, obitelj i zajednica (Forgey, 2000).

Chesney-Lind, Morash i Stevens (2008) navode kako je bitno da se fokus stavi na potrebe djevojaka u provođenju preventivnih i interventnih programa. Ti programi trebali bi biti usmjereni na antisocijalno ponašanje i fokusirati se na potrebe koje su generalne, ali relevantne i stvarno potrebne za uspješni prijelaz u odraslo doba, i za promoviranje pozitivnog razvoja u adolescenciji.

Holsinger, Belknap i Sutherland (1999.; prema Žižak i suradnici, 2010) proveli su analizu intervencija i usluga s maloljetnim počiniteljicama kaznenih djela, te se kao najvažniji nalaz navodi da su najrizičnije godine za maloljetnice između 9 i 15 godina, a intervencije su uglavnom namijenjene do 9 godina za djevojčice, te od 14 do 21 godina za adolescentice. Maloljetne djevojke u svojim su iskazima najviše navodile kako im je najpotrebnije osposobljavanje za posao, za izgradnju pozitivnih odnosa sa drugima, razni treninzi te individualno savjetovanje, a analiza je također pokazala da su najslabije pokrivena područja vezana uz zapošljavanje i posao, rad na traumi, pozitivna vršnjačka podrška te osiguravanje mentora za dugotrajan odnos. Iz ovih nalaza možemo zaključiti kako su djevojke u dobi od 10 do 14 godina u izuzetno nepovoljnim položaju zbog toga što nema intervencija koje su namijenjene njihovoj dobi.

5.1. Prikaz metode treninga socijalnih vještina

U ovome dijelu rada fokus se stavlja na djevojke s problemima u ponašanju u Odgojnom domu Bedekovčina te će se dati prikaz primjene metode treninga socijalnih vještina autorice Čosić (2016). Razlog tome je taj da sam i osobno bila u Odgojnom domu Bedekovčina u sklopu prakse te sam imala doticaj s djevojkama s problemima u ponašanju koje su tamo smještene. Tamo sam dobila određeni sklop znanja o njima, ali i općenito o radu u Odgojnom domu Bedekovčina te to smatram izuzetno korisnim.

5.1.1. Odgojni dom Bedekovčina

Odgojni dom Bedekovčina (u daljnjem tekstu: Dom) javna je ustanova nad kojom osnivačka prava ima Republika Hrvatska, a prava i dužnosti osnivača obavlja Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike. Dom je od posebnog društvenog interesa, a socijalne usluge pružaju se na temelju Zakona o socijalnoj skrbi, Obiteljskog zakona ili Zakona o sudovima za mladež. Djelatnost Doma utvrđena je Statutom Odgojnog doma Bedekovčina, a odnosi se na pružanje socijalnih usluga za djecu i mlađe punoljetne osobe do navršene 21. godine života, koji manifestiraju probleme u ponašanju i teškoće mentalnog zdravlja. Od socijalnih usluga, u Domu se trenutno pružaju usluge organiziranog stanovanja uz sveobuhvatnu podršku za djevojke s problemima u ponašanju, organiziranog stanovanja uz sveobuhvatnu podršku za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, poludnevnog boravka u školi i kod pružatelja usluga socijalne skrbi, savjetovanje i pomaganje nakon izlaska iz skrbi te savjetovanje i pomaganje primarnih ili udomiteljskih obitelji, a u ovom radu naglasak je na organiziranom stanovanju uz sveobuhvatnu podršku djevojkama s problemima u ponašanju.

Organizirano stanovanje uz sveobuhvatnu podršku djevojkama s problemima u ponašanju socijalna je usluga koju pruža Dom djevojkama s problemima u ponašanju u dobi između 14. i 21. godine života, u okviru smještajnog kapaciteta organiziranog stanovanja, koji iznosi 5 korisnica, koje su smještene u obiteljskoj kući u Donjoj Stubici. Indikacija za smještaj je manifestacija problema u ponašanju, odnosno nekih oblika neprihvatljivog ponašanja, kao što su: destruktivno ponašanje, bježanje, promiskuitetna ponašanja, autoagresija, vršenje kaznenih djela, izrazita odgojna zapuštenost, socioemocionalni poremećaji i slično. Za tretman u Domu potrebna je

suglasnost, odnosno voljnost korisnice za boravak u Domu, a program rada provode odgojitelji i radno – okupacijski terapeut, ali se po potrebi uključuju i socijalni radnik, socijalni pedagog i psiholog.

Cilj usluge organiziranog stanovanja uz sveobuhvatnu podršku je djevojkama s problemima u ponašanju pružiti pomoć i podršku u samostalnom izvršavanju i zadovoljavanju svih osnovnih životnih uvjeta, tijekom 24 sata dnevno.

Korisnice organiziranog stanovanja upućuju se temeljem rješenja nadležnog centra za socijalnu skrb, Obiteljskog zakona te Zakona o sudovima za mladež. To su većinom djevojke koje imaju već određena traumatska iskustva i iskazuju rizike ili su već razvile neki od problema u ponašanju, te su voljne uključiti se u organizirano stanovanje, motivirane su za obavljanje školskih obaveza, razvijanje higijenskih navika, učenje novih životnih vještina i slično. Ova usluga obuhvaća sadržaje koji se tiču odgoja (osposobljavanje za samostalan život izvan Doma, razvoj samokontrole i samopouzdanja, razvijanje radnih navika i slično), socijalnog rada (pružanje pomoći i podrške djevojkama u razdoblju prilagodbe, savjetovanje pri rješavanju svakodnevnih potreba, savjetodavni individualni i grupni rad i podrška i slično), psihološke podrške (sudjelovanje u izradi i praćenju individualnog programa rada, rad na razvijanju samopouzdanja i samopoštovanja i drugo) te brige o zdravlju (preventivne mjere za zaštitu psihofizičkog zdravlja korisnica, briga o pravilnoj i redovitoj prehrani, nabavka odgovarajuće odjeće i obuće i drugo).¹

5.1.2. Prikaz programa „Socijalno vješta djevojka – trening socijalnih vještina za djevojke s problemima u ponašanju“

Autorica Ćosić (2016.) u Odgojnom domu Bedekovčina provela je program „Socijalno vješta djevojka – trening socijalnih vještina za djevojke s problemima u ponašanju“ kojim se kroz grupni rad kod djevojaka s problemima u ponašanju mogu razviti, poboljšati i/ili ojačati samopouzdanje, prepoznavanje, izražavanje i nošenje s emocijama, samokontrola, uvidi u socijalno prihvatljiva i neprihvatljiva ponašanja, kritičko mišljenje, empatija i uspostavljanje i održavanje odnosa. Program može doprinositi tretmanskim ciljevima unutar institucije, ali i poboljšati međuljudske

¹ Informacije o Odgojnom domu Bedekovčina preuzete su sa Godišnjeg plana i programa rada Odgojnog doma Bedekovčina za 2021. godinu., preuzetog na mrežnoj stranici: <https://odgojnidombedekovcina.hr/dokumenti/>

odnose između djevojaka s problemima u ponašanju i odgajatelja. Ukratko, trening socijalnih vještina može imati pozitivni učinak na osnaživanje djevojaka s problemima u ponašanju tijekom boravka u Odgojnom domu Bedekovčina, ali i nakon izlaska iz njega.

U ovom program jako je bitan potencijal grupnog oblika rada s djevojkama čiji je pozitivan utjecaj prepoznat kroz specifično obilježje djevojaka s problemima u ponašanju da razvijaju svoj identitet u odnosu na druge te ovakav način rada omogućuje direktno vježbanje konkretnih socijalnih vještina kroz interakciju s vršnjacima, razvijanje novih, pomažućih i podržavajućih odnosa između članova i voditelja te između članova grupe i olakšano usvajanje novih znanja.

Program odgovara na dio potreba djevojaka s problemima u ponašanju koje borave u instituciji socijalne skrbi, u ovom slučaju u Odgojnom domu Bedekovčina, a osmišljen je i proveden na temelju načela pažljivog planiranja, aktivne participacije djevojaka s problemima u ponašanju te refleksija voditeljica tijekom izvođenja programa.

Smatramo kako je važno spomenuti da je Dom sada malo drugačije organiziran i da su djevojke s problemima u ponašanju smještene u obiteljskoj kući, dok su za vrijeme provođenja ovog programa bile smještene u paviljonima i bilo ih je više nego što je sada.

Program „*Socijalno vješta djevojka – trening socijalnih vještina za djevojke s problemima u ponašanju*“ razvijen je u sklopu projekta „*Unapređivanje socijalnih vještina kod populacije u riziku*“ koji se od početka 2015. godine kontinuirano provodio u ustanovama u okviru pravosuđa i socijalne skrbi, u čijem je okviru bila i provedba programa treninga socijalnih vještina za djevojke koje se nalaze u odgojnim ustanovama. S programom se započelo početkom prosinca 2015. godine, a završilo početkom ožujka 2016. godine. Program je vodio ženski voditeljski par, a plan izvedbe radionica zabilježen je protokolima za izradu radionica. Važna su bila i pisana izvješća nakon svake radionice od strane voditeljica, koja su se sastojala od kratkog pregleda svih provedenih aktivnosti i osvrta na te aktivnosti, povratnih informacija (pismene i usmene evaluacije) od djevojaka koje su pohađale program te refleksija i nekih zapažanja voditeljica vezanih uz grupu i buduću prilagodbu. Prvi korak bio je predstaviti sam program ravnateljici Doma, zatim odgajateljima, te naravno djevojkama. Uz to, voditeljice su informirale djevojke informativnim plakatima sa glavnim informacijama o programu, koji su polijepile po vratima svih paviljona. Tu je vidljivo da je vrlo bitna podrška od strane stručnjaka ustanove koja omogućuje

realizaciju programa, ali posebna se pažnja posvećuje načinu predstavljanja aktivnosti djevojkama s problemima u ponašanju.

U programu „*Socijalno vješta djevojka*“ sudjelovalo je ukupno deset djevojaka s problemima u ponašanju u dobi od 14 do 17 godina koje su bile smještene u Odgojnom domu Bedekovčina, ali se ovisno o susretima broj djevojaka mijenjao, te je pet djevojaka u programu sudjelovalo u cijelosti. Rad se dakle odvijao u manjoj grupi koja je bila homogena po dobi i spolu i relativno zatvorena, ali uz fleksibilne granice što se tiče primanja novih članica. Broj članica grupe mijenjao se zbog pohađanja škole, bijega iz ustanove, zdravstvenih teškoća, odlaska iz Doma i dolaska u Dom. Postojalo je nekoliko kriterija za uključivanje djevojaka u program, a to su sljedeći: procjena potreba od strane odgojitelja u domu, procjena potreba na temelju dostupne dokumentacije i isticanja procjene o nedostacima socijalnih vještina – kod pojedine djevojke, uvid u individualne programe tretmana kod kojih je jedan od primarnih ciljeva usvajanje socijalnih vještina, razgovori s djevojkama o njihovim potrebama te motivaciji, opažanje ponašanja, problema u komunikaciji i kontroli emocija, međusobnih odnosa djevojaka te dobrovoljnost sudjelovanja u provođenju programa od strane djevojaka. Kroz provođenje programa djevojke su se međusobno više povezale, ali se povezanost mogla vidjeti i između voditeljica i djevojaka te su odnos dodatno osnažile putem grupe na društvenoj mreži Facebook. U ovom programu posebnost je bila strukturirano učenje, metode koje su bile usklađene sa stilom učenja, kognitivnim sposobnostima, temperamentom, rodnom perspektivom i interesima djevojaka koje su u programu sudjelovale. Koristile su se tehnike kao što su igranje uloga, pisanje i crtanje, pokret, igrovne i interaktivne aktivnosti i tematske diskusije uz poučavanje i objašnjavanje. Kako je odmah na početku bila usmjerenost na aktivno sudjelovanje i motivaciju djevojaka, one su isto sudjelovale u biranju sadržaja, te su međusobnim dogovorom odabrale sadržaje vezane uz uspostavljanje dobrih odnosa, nošenje s emocijama, jačanje pozitivne slike o sebi, održavanje pozitivnog odnosa s vršnjacima i partnerom.

Osnovu programa činilo je osam radionica, odnosno osam interaktivnih grupnih susreta, od kojih je šest radionica usmjereno na učenje i uvježbavanje specifičnih socijalnih vještina, te jedna uvodna i jedna završna radionica, koja je ujedno bila i evaluacijska. Radionice su se održavale u prostorijama Odgojnog doma, odnosno u paviljonima u kojima su djevojke bile smještene, te su se provodile svaki tjedan u trajanju od 60 minuta. Te radionice bile su pripremljene prema

unaprijed postavljenih prepoznatim potrebama i ciljevima, a tijekom realizacije usklađivale su se sa specifičnim potrebama grupe. Radionice su bile organizirane oko pet ključnih dijelova: uvod, poučavanje vještina, demonstracija vještina, vježbanje vještina te završni dio. Uvod je zapravo predstavljanje izazova (domaće zadaće) od strane djevojaka, u kojem se ponavljao sadržaj prethodno provedene radionice, a obuhvaća zadatke za dodatna promišljanja, praćenje ili isprobavanje specifične vještine u svakodnevnom životu. Nakon toga dolazi interaktivna igra čiji je cilj motivirati djevojke te kratko najaviti sljedeću vještinu. U drugom dijelu radi se o poučavanju vještine putem kviza te metodom razgovora kako bi se potaknulo djevojke da iznose vlastita iskustva te kao poticaj za otvorenom diskusijom na razini cijele grupe. Treći dio sastoji se od predstavljanja koraka vještine i demonstracije te vještine od strane voditeljica, gdje se često koristi prikaz jedne situacije na principu crno-bijele tehnike, koja se odnosi na prikaz situacije prvo kako izgleda kada se ne koristi specifična vještina (crno), a onda kako izgleda kada se ta vještina koristi (bijelo). U ovome dijelu voditeljice su igrale uloge ispred djevojaka. U četvrtom dijelu u središte se stavlja aktivno isprobavanje koraka vještine, ovaj put od strane djevojaka, a to vježbanje izvodi se pomoću igranja uloga u kojima se situacije odnose na neke tipične kontekste i situacije u kojima su se djevojke mogle naći. Završni dio započinje interaktivnom igrom čija je svrha bila zaokružiti susret u razigranom i veselom tonu, a nakon igre slijedi sažimanje sadržaja i poticanje razgovora o obrađenoj vještini, te davanje uputa za novi izazov (domaću zadaću), čija je svrha bila potaknuti djevojke da se koriste naučenim. Nakon dodjeljivanja izazova, slijedi pismena evaluacija o sadržaju, atmosferi, vlastitoj aktivnosti djevojaka te zadovoljstvu voditeljicama i vođenjem

Sami elementi stvaranja ovog programa zapravo su zajednički rad voditeljica i suradnja različitih pojedinaca i Doma, a u to spadaju: kreiranje radnog materijala za radionice (detaljna pisana razrada i priprema svih osam radionica), zajedničko planiranje rasporeda za provedbu radionica i aktivnosti, suradnja i motiviranje djevojaka za sudjelovanje u programu, mentoriranje i neformalni oblici supervizije te na kraju praćenje i evaluacija programa.

Tema uvodne radionice bila je upoznavanje voditeljica i članica grupe, predstavljanje samog programa, definiranje zajedničkog rada te motiviranje djevojaka s problemima u ponašanju za sudjelovanjem u programu. U drugoj radionici tema je bila samopredstavljanje te se fokus stavlja na osvještavanje načina na koje se predstavljamo, uočavanje pozitivnih i negativnih strana dosadašnjeg načina samopredstavljanja, učenje koraka samopredstavljanja i demonstriranje tih

koraka. Na trećoj radionici učilo se vještinu aktivno slušanje i to kroz ciljeve koji su fokusirani na osvještavanje načina na koje slušamo druge, učenje koraka aktivnog slušanja te demonstriranje istih. Tema četvrte radionice bila je davanje i primanje komplimenata, a ciljevi su sljedeći: osvijestiti načine na koje dajemo i primamo komplimente, uočiti pozitivne i negativne strane dosadašnjeg načina davanja i primanja komplimenata, naučiti korake ove vještine te ih demonstrirati. Prepoznavanje i izražavanje emocija bila je tema pete radionice, a njeni ciljevi bili su također osvijestiti važnost prepoznavanja i prikladnog izražavanja emocija, osvještavanje načina izražavanja emocija te učenje i demonstriranje prikladnih načina za izražavanje emocija. Kontrola ljutnje učila se na šestoj radionici, te je naglasak stavljen na identificiranje situacija koje izazivaju ljutnju, osvještavanja načina na koje izražavamo ljutnju, prepoznavanje prikladnih i neprikladnih načina nošenja s ljutnjom te učenje i demonstriranje tih prikladnih načina. Na sedmoj radionici tema je bila empatija, a ciljevi prepoznavanje i imenovanja osjećaja, stanja i situacije kod drugih osoba, razumijevanje važnosti empatije, osvještavanje razlika u doživljavanju emocija te demonstrirati korake empatije. Na završnoj, evaluacijskoj radionici, (tzv. „svečanost“) specifični ciljevi bili su podsjećanje na sve obrađene vještine, završna evaluacija programa od strane djevojaka s problemima u ponašanju koje su sudjelovale u programu (evaluacija je bila pismena i usmena) te proslava zajednički provedenog vremena, uspostavljenih odnosa te naravno novih stečenih znanja.

Iz prethodnog odlomka zaključuje se da su uvodna i završna radionica najviše bile usmjerene na predstavljanje programa, motiviranju djevojaka, predstavljanja načina rada, odnosno slavljenje zajedničkih iskustava i odnosa, dobivenih znanja te sažimanje i evaluaciju, dok su ostale radionice bile usmjerene na komunikacijske i socijalno-emocionalne vještine, poput aktivnog slušanja i kontrole ljutnje. Ove teme, odnosno specifične vještine koje su bile glavne na svakoj od radionica odgovaraju širokom spektru potreba djevojaka koje su pohađale program te se upravo zbog tog razloga smatraju prikladno odabranima.

Kroz program su se javljali i neki olakšavajući i otežavajući čimbenici, od kojih se kao olakšavajući čimbenici navode motiviranost djevojaka i njihovo aktivno sudjelovanje, podržavajući odnosi između djevojaka i voditeljica te okupljanje svih djevojaka na istom mjestu uz neizostavnu spremnost na učenje i zainteresiranost. Od otežavajućih čimbenika navode se narušeni odnosi nekih djevojaka i njihovi sukobi, variranje broja članica, koji je utjecao na

dinamiku i atmosferu rada, emocionalna stanja djevojaka, pad koncentracije voditeljica, disciplinski problemi te povremeni otpori prema radu. U otežavajuće čimbenika još spada organizacija prostora i vremena za održavanje radionica zbog tehničkih teškoća, ali i izazov balansiranja između profesionalnih i prijateljskih odnosa između voditeljica i polaznica programa.

Provođenjem programa autorica Ćosić (2016) došla je do nekoliko najvažnijih obilježja koja je primijetila tijekom provođenja programa: specifične vještine u ovom programu bile su aktivno slušanje, samopredstavljanje, davanje i primanje komplimenata, kontrola ljutnje, empatija i prepoznavanje i izražavanje emocija, te se tim vještinama uistinu odgovorilo na potrebe djevojaka. Bitno je također da se trebaju razmotriti preporuke za kreiranje treninga socijalnih vještina zbog toga što je program ciljan upravo prema djevojkama s problemima u ponašanju, a važno je upoznati posebnosti problema u ponašanju kod djevojaka i obilježja samog grupnog rada s tom populacijom.

6. Zaključak

Problemi u ponašanju predstavljaju sva ponašanja psihološkog, pedagoškog, biološkog ili socijalnog nastanka koja u značajnoj mjeri odstupaju od ponašanja koje je primjereno dobi, normama i situaciji, ili je opasno ili štetno utječe na sebe, druge pojedince ili cjelinu (Koller-Trbović i sur., 2011., 13.; prema Vlah, 2013).

Promatrajući fenom problema u ponašanju važno je spomenuti i zaštitne i rizične čimbenike, od kojih u zaštitne mogu spadati: podrška, toplina, pozitivni odnos roditelja i djece (Macuka, 2007), odnosno to su svi oni čimbenici koji smanjuju učestalost javljanja problema u ponašanju. rizični čimbenici su zapravo oni zbog kojih pojedinac razvija poremećaje, odnosno probleme u ponašanju, kao što su konzumacija alkohola, autoagresivna ponašanja i slično ((Bašić, 2009.; prema Nikčević-Milković i Rupčić, 2014). Djevojke s problemima u ponašanju češće razvijaju internalizirane probleme u ponašanju, od kojih se navode depresivna raspoloženja, povlačenje u sebe i slično (Macuka, 2007).

Budući su djevojke i mladići kroz socijalizaciju naučeni da se međusobno razlikuju (Goodkind, 2005), razlikuje se i manifestiranje problema u ponašanju između njih, a većina se radova još

uvijek bazira na podacima prikupljenih od muških ispitanika te se primjenjuje i na mušku, i na žensku populaciju (Sharkey i sur., 2003). Žižak i suradnici (2010) očekuju porast preventivnih i tretmanskih programa koji su namijenjeni ženskoj populaciji, koja je izuzetno složena. Djevojke se od mladića razlikuju prema tome što je njihova posebnost snažna povezanost delinkventnog ponašanja i viktimizacije (Bloom, Covington; Chesney-Lind, Sheldon, 2004; sve prema Ćosić, 2016), a kod tretmanskih potreba ističu se sadržaji kojima se jača njihovo samopoštovanje i uspostavljanje odnosa s drugima, rad na proradi traume i viktimizacije te razvijanje socijalnih vještina (Ćosić, 2016).

Autorica Ćosić (2016) provela je program „*Socijalno vješta djevojka – trening socijalnih vještina za djevojke s problemima u ponašanju*“ s djevojkama s problemima u ponašanju koje su smještene u Odgojnom domu Bedekovčina te je na njima radila na vještina poput aktivnog slušanja, razvijanja empatije, odgovora na ljutnju i slično. Tijekom tretmana dolazila je do zaključka kako je, osim dobro osmišljenih radionica, izrazito bitna međusobna povezanost i dobar odnos voditeljica te djevojaka polaznica programa, suradnog odnosa voditeljica i osoba iz institucije, te kao najvažnije prikladnost teme. Uz to, bitno je prepoznati posebnosti kod djevojaka s problemima u ponašanju, te prikladan način grupnog rada, kako bi program bio uspješan.

Gledajući tretmanske potrebe djevojaka s problemima u ponašanju, najvažnije je fokusirati se na sadržajima koji jačaju uspostavljanje adekvatnih odnosa s drugima te jačaju samopoštovanje, razvijaju socijalne vještine i proradu iskustava traume te je važno aktivno sudjelovanje djevojaka s problemima u ponašanju u kreiranju programa, uvažavanje rodni specifičnosti te fleksibilnost (Ćosić, 2016).

7. Literatura

1. Branica, V. (2004). Mogući pristup rodu i spolu u socijalnom radu. *Ljetopis socijalnog rada*, 11(2), 301-310.
2. Chamberlain, P., & Moore, K. J. (2002). Chaos and trauma in the lives of adolescent females with antisocial behavior and delinquency. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 6(1), 79-108.
3. Chesney-Lind, M., Morash, M., & Stevens, T. (2008). Girls troubles, girls' delinquency, and gender responsive programming: A review. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 41(1), 162-189.
4. Ćosić, A. (2016). *Razvoj socijalnih vještina kod djevojaka s problemima u ponašanju: primjena metode treninga socijalnih vještina* (Doctoral dissertation, University of Zagreb. Faculty of Education and Rehabilitation Sciences).
5. Đuran, E. (2020). *Zaštitni čimbenici i zadovoljstvo životom kod mladih s problemima u ponašanju* (Doctoral dissertation, University of Zagreb. Faculty of Education and Rehabilitation Sciences).
6. Forgey, M. A. (2000): Capitalizing on Strengths: A Resiliency Enhancement Model for At-Risk Youth. U: Norman, E. (ed): Resiliency Enhancement: Putting the Strengths Perspective Into Social Work Practice. New York: Columbia University Press
7. Godišnji plan i program rada Odgojnog doma Bedekovčina za 2021. godinu. Posjećeno 02.09. 2021. godine na mrežnoj stranici Odgojnog doma Bedekovčina: <https://odgojnidombedekovcina.hr/dokumenti/>
8. Goodkind, S. (2005). Gender-specific services in the juvenile justice system: A critical examination. *Affilia*, 20(1), 52-70.
9. Holsinger, K., Belknap, J., & Sutherland, J. (1999). Assessing the gender specific program and service needs for adolescent females in the juvenile justice system. *Columbus, OH: Office of Criminal Justice Services*.
10. Hubbard, D. J., & Pratt, T. C. (2002). A meta-analysis of the predictors of delinquency among girls. *Journal of Offender Rehabilitation*, 34(3), 1-13.

11. Jeđud Borić, I. (2012). Rodna osjetljivost prilikom procjene rizika i potreba te programiranja intervencija za djevojke s problemima u ponašanju. *Ljetopis socijalnog rada*, 19(2), 241-274.
12. Jeđud, I. (2010). Problemi u ponašanju i emocijama kod djece i mladih u institucionalnom tretmanu u Republici Hrvatskoj. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 46(1), 13-32.
13. Jeđud, I., & Lebedina-Manzoni, M. (2008). Doživljaj školskog (ne) uspjeha kod djece i mladih s poremećajima u ponašanju. *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju*, 149(4), 404-425.
14. Koller-Trbović, N., & Žižak, A. (2012). Problemi u ponašanju djece i mladih i odgovori društva: višestruke perspektive. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 20(1), 49-62.
15. Macuka, I. (2007). Uloga dječje percepcije roditeljskog ponašanja u objašnjenju internaliziranih i eksternaliziranih problema. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 17(6), 1179-1202.
16. Mejovšek, M., & Žakman-Ban, V. (1986). Razlike maloljetnih delinkvenata u devijantnom ponašanju u postpenalnom razdoblju s obzirom na spol i težinu zavodske mjere. *Defektologija*, 22(2), 43-56.
17. Nikčević-Milković, A., & Rupčić, A. (2014). Procjena rizičnih i zaštitnih čimbenika u svrhu planiranja prevencije problema u ponašanju djece i mladih. *Ljetopis socijalnog rada*, 21(1), 105-122.
18. Sanger, D., Maag, J. W., & Spilker, A. (2006). Communication and behavioral considerations in planning programs for female juvenile delinquents. *Journal of Correctional Education*, 108-125.
19. Sharkey, J. D., Furlong, M. J., Jimerson, S. R., & O'Brien, K. M. (2003). Evaluating the utility of a risk assessment to predict recidivism among male and female adolescents. *Education and Treatment of Children*, 467-494.
20. Vlah, N. (2013). Samoprocjena ponašanja adolescenata na različitim razinama poremećaja u ponašanju. *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju*, 154(1-2), 149-166.

21. Žižak, A. (2003). Konceptualni aspekti učenja socijalnih vještina. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 11(2), 107-115.
22. Žižak, A., Maurović, I., & Jeđud, I. (2010). Povezanost procjene rizika s osobnim, obiteljskim i drugim obilježjima maloljetnica, korisnica različitih tretmanskih programa. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 18(2), 29-44.